Entre vinyes i camins. Expansió vitícola i creixement urbanístic del nucli de colonització vitícola dels Hostalets de Pierola

Montserrat Cucurella-Jorba i Jordi Parcerisas i Valls

1. INTRODUCCIÓ

L'expansió del conreu de la vinya a Catalunya a partir de la meitat del segle XVIII va possibilitar un creixement demogràfic sostingut en diverses comarques. L'evident augment de pobladors no sols es va traduir, en el creixement dels nuclis de població existents, sinó que també en va propiciar l'aparició de nous, els quals nosaltres anomenem nuclis de colonització vitícola. En el present article ens hem centrat en l'estudi d'un d'aquests nuclis: el municipi anoienc dels Hostalets de Pierola.

Aquest estudi pretén identificar les relacions existents entre l'especialització vitícola, el creixement demogràfic i l'aparició i el desenvolupament d'aquest nucli ben característic del procés de colonització agrària associat a l'avenç de la viticultura. Als Hostalets, l'edificació de solars es va anar produint a mesura que es procedia a la plantació de vinyes en el territori circumdant. Les cases construïdes responien a un patró arquitectònic absolutament condicionat pel fet que anaven destinades a donar aixopluc als protagonistes d'aquest procés, pagesos rabassaires especialitzats en la producció massiva de vi. Per aquesta raó, l'element articulador de les cases era precisament el celler, l'espai on s'emmagatzemava la voluminosa producció vitícola que constituïa la principal font d'ingressos de la família que l'habitava. En aquesta recerca ha estat possible trobar els punts de contacte entre l'augment demogràfic, l'expansió vitícola, el creixement urbanístic i l'aparició d'un tipus específic de construcció arquitectònica popular destinada a albergar les famílies viticultores de l'indret.

Hem dividit el treball en dues parts. En la primera, ens centrem en l'anàlisi dels canvis en l'organització i l'ocupació del territori des de l'edat mitjana

fins a mitjan segle XX. Ens fixarem, sobretot, en els segles XVIII i XIX moment en què es produeix el desplegament urbanístic del poble dels Hostalets associat, cal insistir-hi, a l'expansió vitícola i al creixement demogràfic que comportava. En la segona part, estudiem la casa tipus resultant d'aquest creixement tot analitzant-ne les seves parts i dependències, així com la seva funcionalitat i la seva construcció. En definitiva, es pretén estudiar la casa tipus tot vinculant-la amb el creixement urbanístic que en aquest cas la va fer possible.

2. ETAPES DEL CREIXEMENT URBANÍSTIC I EXPANSIÓ VITÍCOLA

El nucli dels Hostalets va créixer en el terme de Pierola, un municipi situat a la part sud-oriental de la comarca de l'Anoia, en els vessants que des de la serralada prelitoral descendeixen suaument fins al Llobregat i la depressió del Penedès, entre el riu Anoia i el massís de Montserrat, tal com podeu veure en la Figura 1.[1]

Cal remuntar-se a l'època medieval per iniciar el recorregut històric que us proposem en el present treball. Tal com passava a tota la Catalunya reconquerida, el territori s'organitzava en termes al voltant d'un castell; i Pierola no n'era una excepció. El senyor feudal del castell s'encarregava d'impartir justícia i tenia dret a percebre una part de les collites dels habitants d'aquests termes. Aquestes unitats de territori serien les que posteriorment donarien pas als actuals termes municipals.

Dins del terme de Pierola, el present estudi se centra en un indret concret. Volem focalitzar en la confluència del terme del castell de Pierola amb els termes dels castells veïns de Piera i Masquefa. Aquesta àrea corresponia a la part més occidental del terme de Pierola i es caracteritzava per ser la que presenta un relleu menys irregular i més pla.

2.1. OCUPACIÓ DEL TERRITORI A L'ÈPOCA MEDIEVAL I AL PRINCIPI DE L'EDAT MODERNA

En aquest indret, tal com pot veure's en la Figura 2, existien tres districtes especials anomenats «quadres» en la terminologia medieval. En aquests districtes les rendes es repartien entre el senyor del castell i el senyor de la pròpia quadra, que tenia un rang inferior al del castell. En el nostre cas, els senyors d'aquests districtes eren l'abat de Montserrat (que exercia el seu domini sobre la quadra de Malcavaller i la quadra d'Orús) i l'abat del Monestir

1. Vegeu Josep IGLÉSIES FORT: *Assaig sobre l'extensió de la Comarca d'Igualada*, Igualada, Estudis Comarcals, 1948.

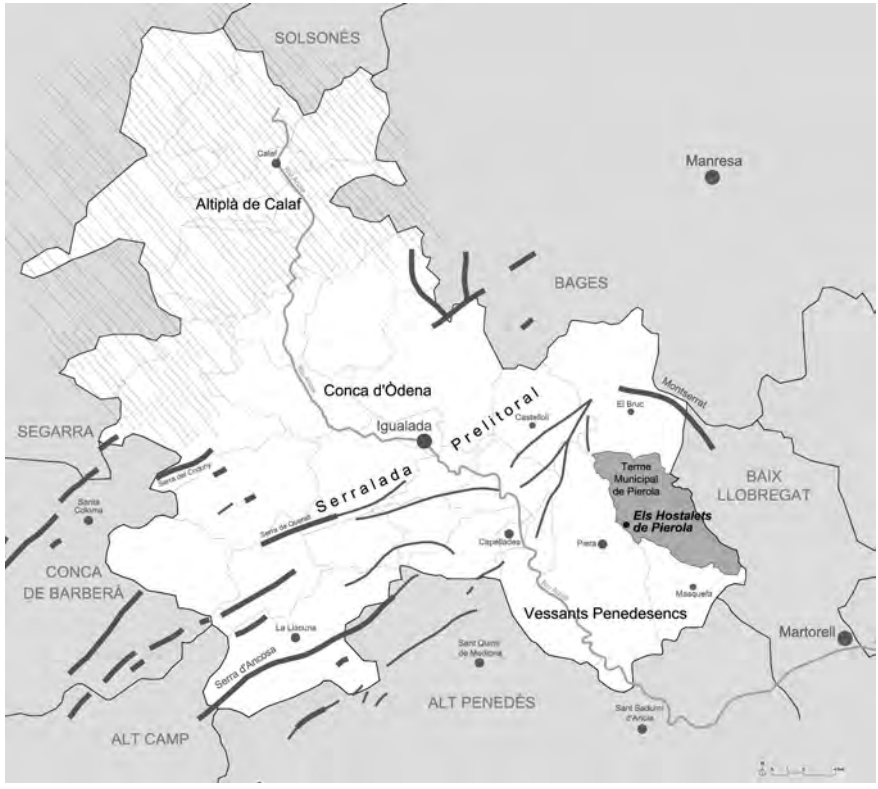

Figura 1. Situació dels Hostalets de Pierola a la comarca de l'Anoia

Font: Inspirat en Josep Iglésies Fort: *Assaig sobre l'extensió de la Comarca d'Igualada*, Igualada, Estudis Comarcals, 1948, p. 59.

de Sant Cugat del Vallès (que dominava la quadra de Castellet). Cada quadra tenia una casa principal, és a dir, un mas destacat que esdevenia el cap de districte. D'aquesta manera mas Vidal era la casa principal de la quadra del Malcavaller i mas Noguer (o can Pujades) ho era de la quadra de Castellet.[2]

Abans de les grans pestes del segle xiv, cap a l'any 1300, el territori proper a l'actual nucli dels Hostalets, concretament l'indret on hem centrat el

2. L'existència d'aquestes quadres i la seva localització sobre el territori s'ha pogut determinar a partir dels capbreus següents: capbreu de Pierola de 1521 (Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), notarials d'Igualada, reg. 1006), capbreu de Pierola de 1731 (Arxiu Municipal de Piera), capbreu de Masquefa de 1725 (ACA, monacals d'Hisenda, vol. 1409), capbreu de la quadra del Malcavaller de 1623 (ACA, notarials d'Igualada, reg. 905-b, i capbreu de la quadra del Malcavaller de 1780 (ACA, notarials de Sant Feliu de Llobregat, reg. 491).

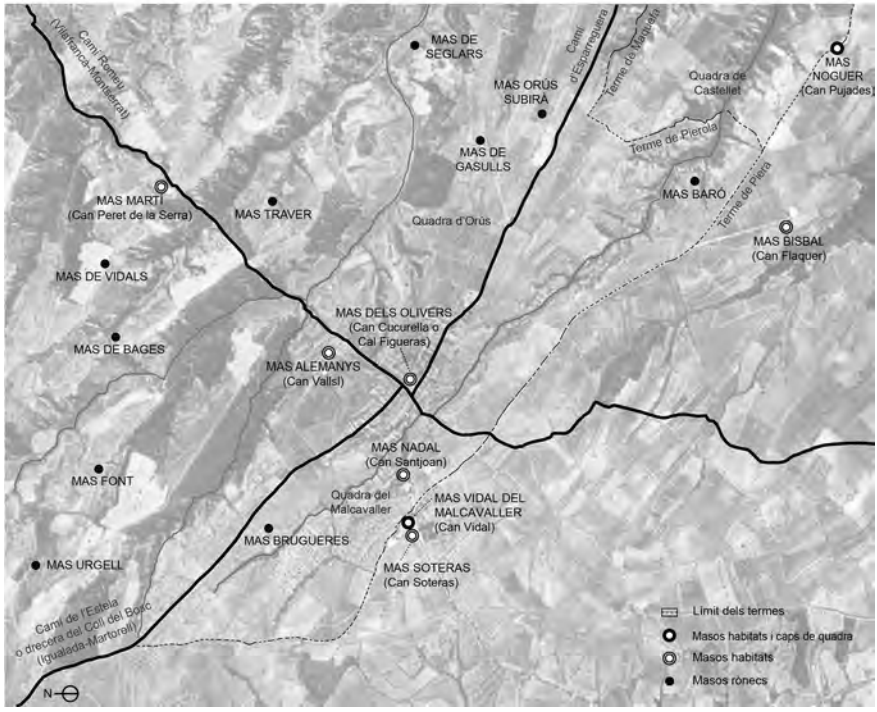

Figura 2. Ocupació del territori en la confluència dels termes de Pierola, Masquefa i Piera cap a 1300

Nota: La localització dels masos és aproximada. S'ha establert a partir de la informació extreta del capbreu de Pierola de 1521 (Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), notarials d'Igualada, reg. 1006). La representació s'ha fet sobre l'ortofoto corresponent al vol americà de 1956.

nostre estudi, el trobem poblat per una densa xarxa de masos (unitats de poblament integrades per una casa i les terres circumdants) sense presència de cap nucli urbà compacte.[3] Podem afirmar, doncs, que la densitat de població a l'inici del segle XIV era elevada. La cosa va canviar, però, arran de les pestes d'aquesta centúria. L'any 1333, considerat «lo mal any primer»,[4] ens indica el començament d'una successió d'anys de males collites, de fam i d'epidèmies. Tan gran va ser la magnitud de les mortaldats que provocà la Pesta Negra que es calcula que la població va minvar prop de dos terços. Aquesta dada posa de

3. Vegeu Víctor FARÍAS ZURITA: *El mas i la vila a la Catalunya medieval*. València, PUV, 2009.
4. Vegeu Pierre VILAR: *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, Barcelona, Edicions 62, vol. II, p. 147-151.

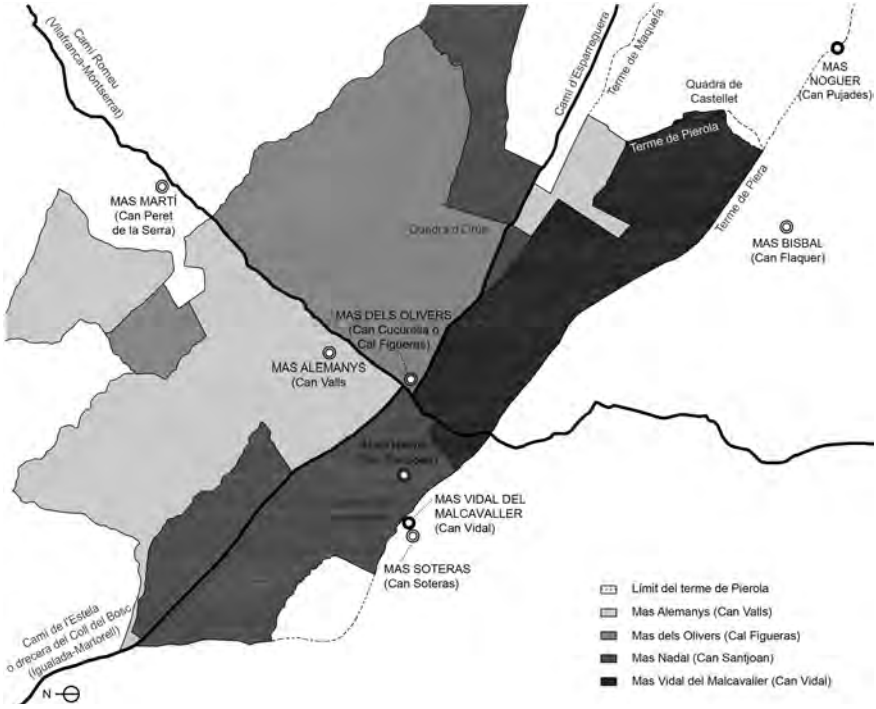

Figura 3. Ocupació del territori en la confluència dels termes de Pierola, Masquefa i Piera cap a 1500.

Nota: La delimitació de les propietats de cada un dels masos s'ha fet a partir de la informació gràfica facilitada per la Dirección General del Catastro, Gerencia Regional de Cataluña—Barcelona corresponent al cadastre de 1959, i també de les corresponents fitxes de propietaris que es conserven a l'Arxiu Municipal dels Hostalets de Pierola (AMHP) i de la informació històrica procedent dels capbreus esmentats a la nota 2. La representació s'ha fet sobre l'ortofoto procedent del vol americà de 1956 que va servir de base per a la confecció de l'esmentat cadastre de 1959.

manifest la crueltat i la duresa d'aquell període en què el territori va quedar pràcticament despoblat. A dues de cada tres cases van morir els seus pobladors i varen quedar deshabitades. A poc a poc s'anaren ensorrant i la gent de l'època va adjudicar-los el nom de masos rònecs, és a dir, masos abandonats.

D'aquesta manera fou que els masos supervivents a les pestes van poder incorporar a les seves finques les terres de bona part dels masos rònecs. Amb aquesta pràctica els masos que havien sobreviscut tenien un potencial més per tirar endavant, derivat d'una major concentració de terres per dedicar al conreu.

Centrant-nos en l'àrea que ens ocupa, les conseqüències de la Pesta Negra varen ser desastroses, fins a tal punt, que l'any 1500, de la densa

xarxa de masos existents el 1300 ben poca cosa n'havia quedat. Com es pot veure en la Figura 3, havien desaparegut i esdevingut rònecs el mas de Vidals, el mas Font, el mas de Bages, el mas Urgell, el mas Brugueres, el mas Baró, el mas Traver, el mas Orús Sobirà, el mas de Gasulls i el mas de Segars.[5] Tan sols els masos en què els seus habitants havien pogut capejar les reiterades onades de males collites i d'epidèmies havien pogut sobreviure i arribar fins a l'inici del segle XVI. D'entre els que van subsistir a la zona, cal destacar-ne quatre: mas Alemanys (avui conegut amb el nom de can Valls), mas dels Olivers (corresponent a la desapareguda masia de can Cucurella o també de cal Figueres), mas Nadal (posteriorment conegut per can Santjoan i avui ja desaparegut) i mas Vidal del Malcavaller (avui també enderrocat). Aquests quatre masos foren els protagonistes i impulsors de la creació d'un nou poble. Als límits de les seves propietats, mica en mica, s'anà configurant el poble dels Hostalets. Fou en la cruïlla dels camins que delimitaven les propietats d'aquestes quatre masies on s'aixecaren uns petits hostals que, segons l'historiador romàntic Mn. Josep Mas, havien de ser el punt de partida del creixement del nou poble.[6]

2.2. La Formació d'un nou nucli de poblament al voltant d'un hostal (1595-1770)

L'any 1595 apareixen referències a un hostal d'en Valls, que podem situar en la cruïlla dels camins que van de Vilafranca a Montserrat (Camí Romeu) i d'Igualada a Martorell (drecera del Coll del Bosc).[7] Aquest hostal estava emplaçat dins les propietats de mas Valls (antic mas Alemanys).[8] La coincidència dels cognoms de la casa mare amb els de l'hostaler no sembla que sigui fruit de la casualitat, sinó que probablement fos un fill cabaler dels Valls qui vagi establir aquesta fonda. Durant els primers anys del segle XVII aquest hostal passà a ser regentat per la família Soler. El 1639 la pubilla Soler es va casar amb un jove vingut d'una parròquia del bisbat de Comen-

5. Alguns d'aquests masos només han deixat rastre en la toponímia. Aquest és el cas del mas Font, el nom del qual actualment serveix per donar nom a un paratge proper al poble dels Hostalets.
6. Josep Mas Domènech: *Nota Històrica*, Barcelona, Tipografia Catòlica Pontifícia, 1919.
7. APPH, Baptismes, reg. 64, f. 8 on consta que el dia 20 d'octubre de 1595 «soterrarem un albat den Valls del ostal». Referent a tot el tema de camins procedents des de l'oest del terme de Pierola, vegeu: Àngel Casals; Montserrat Corberó; Flocel Sabaté, i Carles Santacana: *Història de Piera*, Lleida, Pagès Editors, 1999, i Miguel Vives Tort: *L'evolució històrica de la xarxa viària entre el Llobregat i el Foix*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2007.
8. ACA, Fons notarial d'Igualada, Capbreu de Pierola de 1679, reg. 768.

ge, concretament de Lis, al regne de França, anomenat Joan Càlix.[9] L'antic hostal d'en Valls esdevingué, a partir d'aquest moment, hostal d'en Càlix. Desconeixem amb exactitud fins quan va mantenir la seva activitat com a hostal. Molt possiblement estigué operatiu fins al segle XVIII, quan va traslladar-se el camí ral d'Igualada a Martorell des de la Font de la Reina cap al coll del Bruc, la qual cosa va allunyar el trànsit d'aquest punt.

El 1620, segons relata Mn. Mas en les seves notes,[10] apareix per primera vegada el nom dels *Ostalets*. Aquesta referència ens permeten assegurar que en aquestes primitives dates el poble ja estava en formació, encara que en una fase del tot embrionària. Tot i la reduïda dimensió del raval de cases, aquest llogaret tenia l'entitat suficient com perquè es pogués fer servir en plural el nom amb què se'l designava.

Sabem que, el 1675, en aquesta concorreguda cruïlla de camins, just a l'altre costat del camí del Coll del Bosc (camí d'Igualada), hi apareix una altra casa coneguda com la Caseta del coll del Bosc (avui anomenada cal Batista), edificada en terrenys dels Santjoan de mas Nadal.[11] I durant els dos primers terços del segle XVIII va continuar un escàs però incessant degoteig de noves construccions: l'apartament de l'hostal d'en Càlix el 1720,[12] cal Romagosa el 1725,[13] cal Janet el 1750,[14] tal com es pot intuir en l'esquema del creixement del poble entre 1595 i 1765 que ofereix la Figura 4.[15]

9. Arxiu Diocesà de Barcelona, fons parroquial de Pierola i Hostalets (APPH), reg. 55, llibre de matrimonis, foli 1.
10. Vegeu Josep DOMÈNECH: *Nota Històrica*, Barcelona, Tipografia Catòlica Pontifícia, 1919.
11. ACA, Fons notarial d'Igualada, Capbreu de Pierola de 1679, reg. 768.
12. Arxiu Municipal de Piera, Capbreu de Pierola de 1731-38.
13. *Ibidem.*
14. APPH, Manual N-O d'escriptures, reg. 42, f. 77-79.
15. La confecció de la Figura 4 ha estat possible a partir de la datació de l'ocupació i construcció de cada una de les parcel·les del nucli urbà hostaletenc que s'ha fet a partir del buidatge sistemàtic de la informació continguda en els llibres corresponents al municipi dels Hostalets de Pierola en el Registre de la Propietat número 2 d'Igualada, en els protocols dels notaris de Piera conservats a l'Arxiu Comarcal de l'Anoia i en la documentació de l'APPH. També s'han recollit les dades que ofereixen els capbreus de Pierola de 1679 (ACA, fons notarial Igualada, reg. 768), i de 1731-38 (Arxiu Municipal de Piera) així com també els permisos d'obres municipals que consten en els llibres d'actes del plenari municipal de l'AMHP. Tota aquesta informació acumulada en una base de dades ha servit per confeccionar una àmplia planimetria del procés de creixement urbà hostaletenc, de la qual s'ofereix un resum en la Figura 4. La realització d'aquesta tasca ingent va ser possible en el marc del projecte de recerca finançat per la Generalitat de Catalunya (a través de l'AGAUR) i l'Ajuntament dels Hostalets de Pierola ACOM-2009-0002.

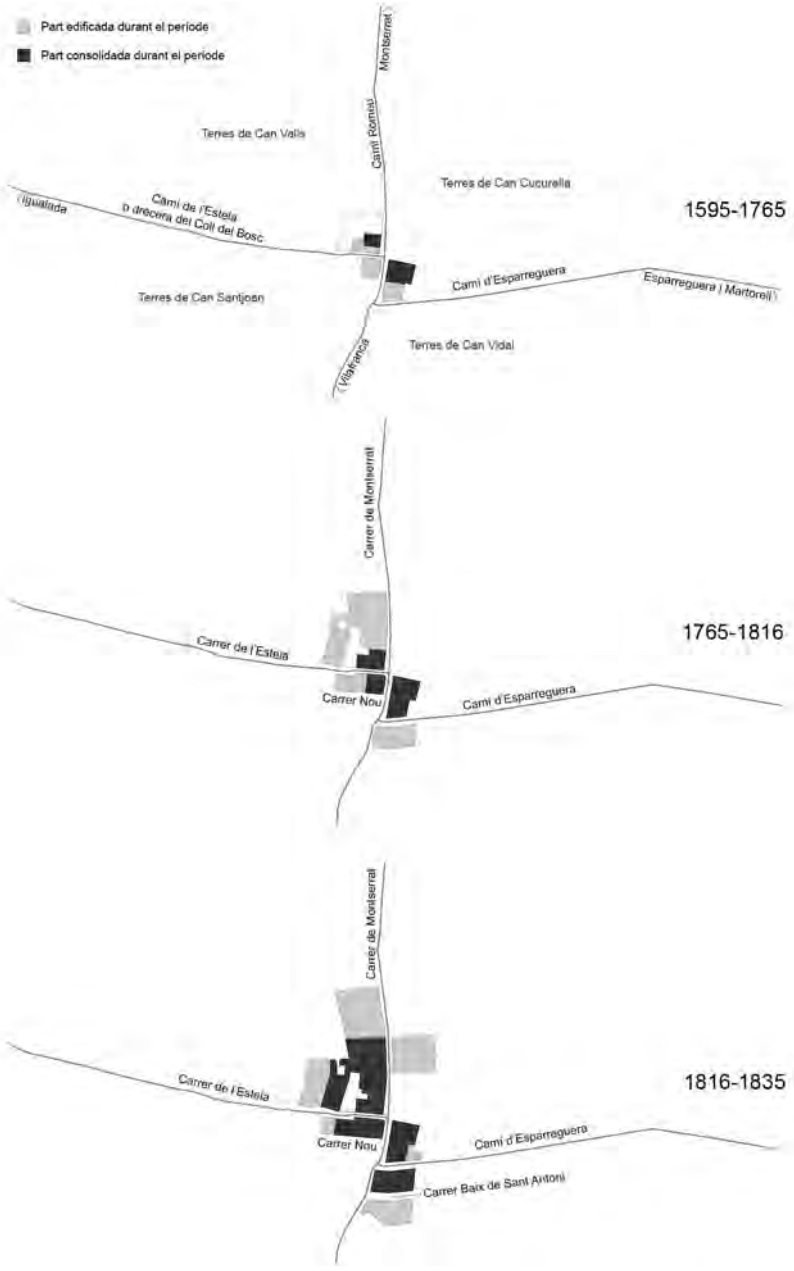
Part edificada durant el període
Part consolidada durant el període
Montserrat
Camí Romàs
Terres de Can Valls
Terres de Can Cucurella
Igualada
Camí de l'Estela
o drecera del Coll del Bosc
1595-1765
Camí d'Esparreguera
Esparreguera i Martorell
Terres de Can Santjoan
Terres de Can Vidal
Vilafranca
Carrer de Montserrat
Carrer de l'Estela
1765-1816
Carrer Nou
Camí d'Esparreguera
Carrer de Montserrat
Carrer de l'Estela
1816-1835
Carrer Nou
Camí d'Esparreguera
Carrer Baix de Sant Antoni

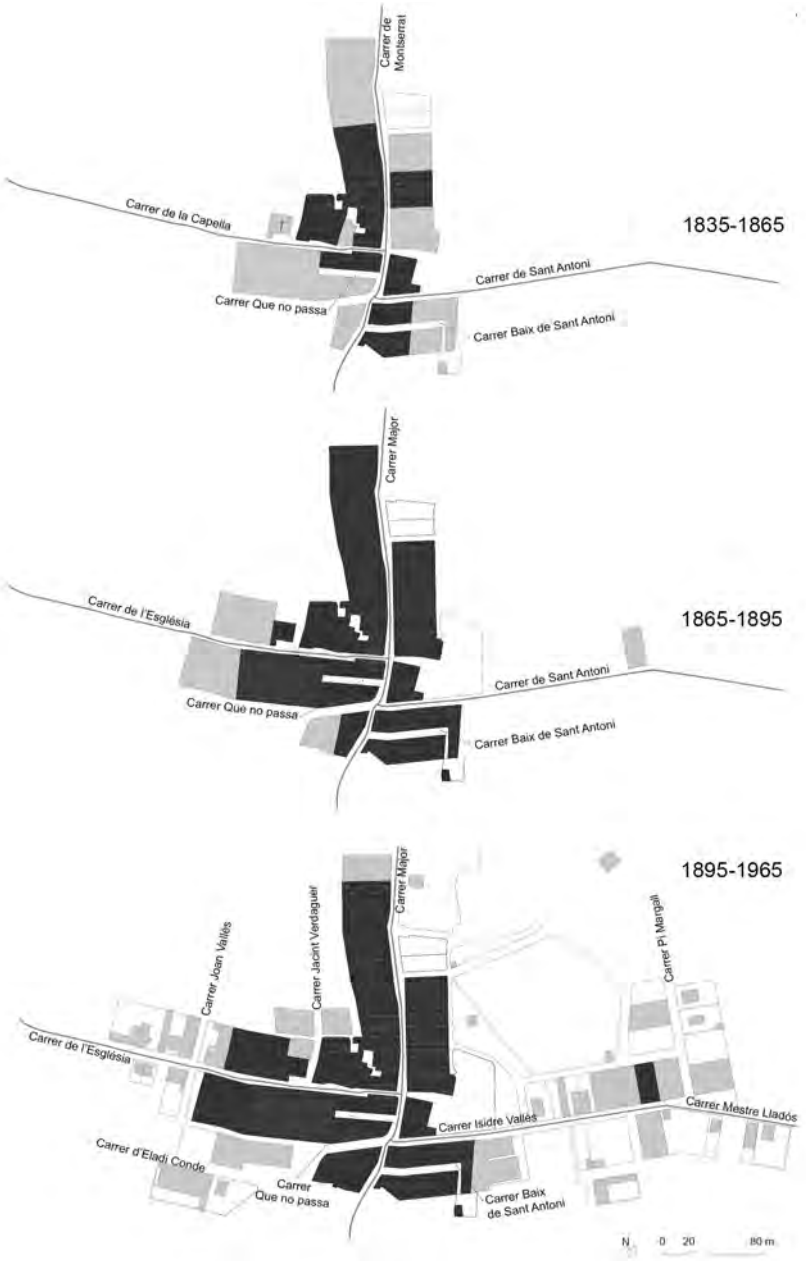

Figura 4. Creixement urbanístic del nucli dels Hostalets de Pierola. 1595-1965.

El fet que en aquest indret al voltant de l'hostal comencés a quallar un nucli compacte de cases venia motivat per diversos factors. El principal era l'existència de masos disposats a parcel·lar part de les seves terres per a vendre-les o donar-les a cens. Ara bé, també hi ajudaven factors com l'orogràfic, atès que aquest entorn esdevenia el més pla i apte per al conreu de tot el terme pierolenc, i també, evidentment, el fet de l'existència d'una cruïlla on el trànsit, per escàs que fos, era el més abundant de la zona.

2.3. L'inici de l'expansió vitícola i del creixement urbanístic (1770-1830)

A partir del darrer terç del segle XVIII, s'inicia un creixement sostingut del nucli dels Hostalets amb la parcel·lació i edificació d'algunes cases al peu del camí de Montserrat a la banda de can Valls, i també a continuació de la Caseta del Coll del Bosc, per als fills fadristerns o cabalers (fills no hereus que abandonen la casa mare) de can Santjoan. En aquest darrer cas van ser sis descendents de Joan Pujol i Eulàlia Santjoan que s'instal·laren en aquest punt, que es configurà com a carrer Nou.[16] D'aquestes dates també són els apartaments de can Valls, unes petites estances annexes a la casa pairal dels Valls, l'antic mas Alemanys.

A partir de la fi de la Guerra del Francès, l'any 1814, el poble viu un creixement espectacular que es prolongarà de manera pràcticament incessant fins a la fil·loxera (vegeu en la Figura 4). És en aquest moment quan hem d'aturar-nos i preguntar-nos quins eren els motius pels quals es produïa aquest creixement tan sobtat. Per què un petit llogaret al peu d'una cruïlla de camins, sorgit al costat d'un hostal, rodejat de quatre masies estava cridat a ser el nucli compacte més gran de tot el terme de Pierola? Per respondre a aquest interrogant, cal apel·lar als canvis en l'estructura de conreus del territori circumdant i al creixement demogràfic que van propiciar.

Tal com es pot apreciar en els gràfics de la Figura 5, segons dades del cadastre de l'any 1770 les terres de sembradura representaven tres quartes parts de la superfície conreada a tot el terme. Aquest percentatge havia minvat dràsticament el 1861, data en què les terres dedicades al conreu dels cereals havien quedat reduïdes a poc menys del 8 % de la superfície total

16. Ens referim als quatre germans Maurici, Joan, Pere i Jaume Pujol-Santjoan Valls (nascuts durant la dècada de 1740 i els primers anys de la de 1750), al seu oncle Josep Pujol Santjoan i a Anton Mora, que va emparentar amb una descendent dels Santjoan. APPH, Baptismes (1700-1800), reg. 47, Diversos folis.

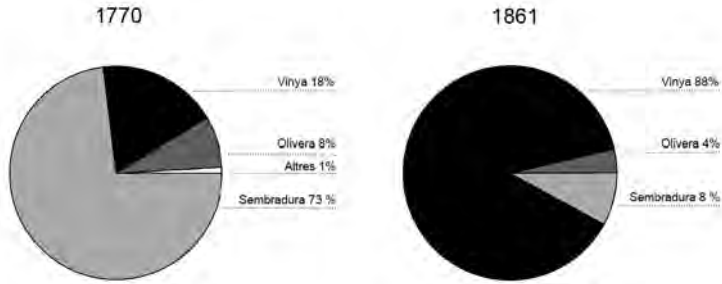

Figura 5. Canvis en la distribució de conreus al terme de Pierola entre 1770 i 1861. % sobre la superfície total conreada.

Font: cadastre de Pierolade 1770 (Arxiu patrimonial de can Pascual) i amillarament de Pierola de 1861 (ACA, Hisenda, TER-1, reg. 1051).

conreada. Ben al contrari havia succeït amb la vinya, que si el 1770 tot just arribava al 18 % de la terra conreada, el 1861 passava del 88 %. Una mesura encara més precisa de l'impressionant canvi paisatgístic que es va produir entre aquelles dues dates, l'ofereix el progrés que en termes absoluts va fer l'extensió plantada de vinya: les només 61 ha de 1770 van convertir-se en 989 ha el 1861.

Aquests canvis en els usos del sòl agrícola van donar-se en paral·lel a un significatiu creixement demogràfic. Cap a 1770, el terme de Pierola comptava amb uns 500 habitants.[17] Segons el cens de 1860, el nombre d'empadronats ja s'aproximava al miler d'habitants. Concretament se'n comptaren 980,[18] cosa que significa gairebé el doble respecte a la dada de 1770. Podem assegurar que l'auge de la vinya va anar íntimament lligat al creixement demogràfic i, per tant, urbanístic del poble. Amb aquestes dades no podem obviar el gran paper que tingué la implantació de la vinya en aquest territori, i el paper determinant que jugà l'auge vitícola com a principal impulsor del creixement del nucli dels Hostalets. La demanda de mà d'obra derivada de la plantació de vinyes feia necessari l'assentament de noves famílies al poble, de manera que l'expansió vitícola, l'augment del nombre d'habitants i el creixement urbanístic del nucli hostaletenc foren fenòmens que es retroalimentaren.

17. Aquesta dada aproximada, la deduïm a partir del nombre anual de batejats, tot aplicant a aquella xifra una taxa de natalitat de cap al 40 ‰. APPH, baptismes (1700-1800), reg. 47.
18. Josep Fort Iglésies: *Evolució demogràfica de la comarca d'Igualada*, Igualada, Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, 1972, p. 21.

La tasca fou dura. No obstant això, ja a mitjan segle XIX en la majoria de terrenys de cultiu ja s'havien plantat ceps. Però la febre vitícola era tan agosarada que un cop ocupades les zones més planeres i aptes per al conreu, s'arrencaren boscos i s'arrabassaren erms per procedir a omplir-los de ceps. S'arribà a plantar-ne en indrets impensables: pendents, marges i terrenys d'orografia molt irregular.

La viticultura era una activitat molt intensiva en mà d'obra. Les necessitats de conreadors van poder ser cobertes pels nous habitants que s'establien al poble. Descendien dels masos propers, principalment d'aquells quatre promotors del creixement urbà hostaletenc. D'aquesta manera el municipi va ser capaç de donar sortida al creixement demogràfic que venia experimentant des del principi del segle XVIII. En definitiva, la plantació de vinyes va servir per ocupar uns contingents poblacionals que van poder evitar d'aquesta manera, almenys parcialment, veure's abocats a l'emigració.

2.4. L'auge de l'expansió vitícola i la consolidació urbanística del nucli dels Hostalets (1830-1887)

L'activitat immobiliària dels quatre masos propers al poble fou incessant a partir de la segona dècada del segle XIX. Aquestes quatre masies dividien les seves finques en petites parcel·les arrenglerades al peu dels camins que travessaven el nucli dels Hostalets. Aquests solars destinats a l'edificació d'una casa en aquell lloc eren establerts al promotor de la construcció a canvi d'un cens anual i perpetu.

Tal com es pot apreciar en la Figura 4, durant els anys vint del segle XIX s'inicià la prolongació del carrer de l'Estela o del Coll del Bosc (avui carrer de l'Església) a la banda de can Valls, fins a l'alçada del carrer Jacint Verdaguer. També s'inicià l'edificació de les cases del carrer Baix de Sant Antoni dins la finca de can Vidal del Malcaveller. El carrer Major (antic camí de Montserrat) es prolongà pel costat de can Valls que actualment duu la numeració senar.

A la dècada següent, la de 1830, can Cucurella decideix entrar també a la cursa immobiliària. Josep Cucurella Bonastre parcel·la una bona colla de terrenys que estableix a diverses famílies, el 1834, a l'actual costat parell del carrer Major. Can Valls, però, no queda enrere, i continua amb l'impuls del carrer Major per la banda senar i arriba fins als actuals números 33 i 35. Per la seva banda, els Vidal del Malcavaller vengueren diverses parcel·les, que feren créixer els carrers que avui es coneixen com Baix de Sant Antoni i d'Isidre Vallès.

Durant els trenta anys posteriors al final de la Guerra del Francès, entre 1815 i 1845, l'impuls demogràfic, i per tant urbanístic, va ser prou important com per convertir els Hostalets en el nucli de població compacte més gran del terme de Pierola, i amb diferència, atès que aglutinava pràcticament la meitat de la població municipal. Ara bé, la veritable explosió urbanística encara estava per venir. Durant els vint anys que van de 1845 a 1865, el poble patí una veritable explosió urbanística amb la qual cada any podem assegurar que s'edificaven diverses cases. Estem parlant d'un parell o tres de cases per any, és a dir, que en un període de dues dècades se n'edificaren unes cinquanta. Si plasmem aquesta xifra sobre el plànol (vegeu Figura 4), veiem que en aquelles dates el poble estenia de manera incessant els seus braços al voltant dels antics camins d'origen medieval, convertits ara ja en carrers del tot consolidats. Estem, per tant, davant d'un clar exemple del que l'arquitecte i urbanista Manuel de Solà Morales ha denominat com a tipus de creixement urbanístic de caràcter suburbà, en el qual la xarxa viària preexistent forneix la infraestructura urbanística bàsica i condiciona d'aquesta manera el traçat de la trama urbana.[19]

L'any 1846 fou un any, urbanísticament parlant, de gran transcendència pels Hostalets. El cas és que en aquesta data s'estava construint una capella al carrer de l'Estela, just a la part del darrere de les cases del carrer Nou.[20] A partir d'aquest moment i amb motiu de la construcció de l'esglesiola, els Carreras, amos de can Santjoan, optaren per girar 180 graus l'orientació de les cases, és a dir, les façanes de les cases s'obririen al carrer de l'Estela, mirant de cara a la capella, en comptes d'obrir-se al carrer Nou, que s'optà per no continuar-lo i tancar-lo. Vet aquí l'origen d'un dels carrers més peculiars del nucli dels Hostalets, que per aquesta raó va rebre la denominació popular de carrer Que no passa.

La capella del Roser, acabada i beneïda el 1852, donà nom a l'antic carrer de l'Estela o del Coll del Bosc, que passà a anomenar-se carrer de la Capella. D'aquesta manera, a partir del principi dels anys cinquanta del segle XIX, el poble va poder comptar amb servei religiós, alhora que, en les mateixes dates, també es té notícia de la posada en funcionament del primer local d'esbarjo del poble conegut com «La Sala». Estava situat al final del carrer Baix de Sant Antoni. A les darreries d'aquella mateixa dècada, el 1859, també apareix documentat en el compliment pasqual, el «Cafè de

19. Manuel de SOLÀ-MORALES I RUBIÓ: *Las formas de crecimiento urbano*, Barcelona, Edicions UPC, p. 143-164.
20. Referent a l'edificació de la Capella del Roser, vegeu els detalls que en dóna Josep MAS DOMÈNECH: *Nota Històrica*...

cal Batista», el qual estigué actiu fins ben entrada la dècada de 1920.[21] El cert és que en aquella data de 1859, segons podem deduir del compliment pasqual, el poble dels Hostalets ja havia sobrepassat els 350 habitants i, per tant, requeria l'existència d'uns serveis comunitaris mínims. És en aquest moment, també, que es coneix l'existència d'un forner, d'espardenyers, de botiguers, i hi apareixen diversos oficis de menestralies: un ferrer, un fuster, un mestre d'obres, un rajoler, entre d'altres.[22] Es tracta sempre d'oficis que havien sorgit en paral·lel a l'extraordinari creixement urbanístic motivat encara per l'auge vitícola.

Durant la dècada de 1850, can Cucurella va continuar el creixement amb l'establiment de més parcel·les al llarg del carrer Major; el tram correspon a les cases que actualment duen la numeració parella. Paral·lelament, can Santjoan va allargar considerablement la filera de cases al peu de l'antic camí de l'Estela,va arribar fins a l'alçada de la mateixa capella. Durant la dècada següent, l'any 1861, can Valls va donar un nou i significatiu impuls al creixement del carrer al peu de la ruta montserratina fins culminar, pràcticament, en tot l'actual carrer Major. (Vegeu el període 1835-1865 de la Figura 4.)

Entre 1867 i 1887, tal com pot observar-se en la mateixa Figura 4, el poble experimentà tres eixos diferents de creixement. En primer lloc, la prolongació del carrer Església per tots dos costats durant els anys 1880 i 1890 fins a la travessia de l'actual carrer Joan Vallès. El segon eix de creixement se situa a la carretera de Piera, en l'edificació de cases que formarien el carrer Sant Antoni. Tot i que la parcel·lació i establiment dels terrenys es va fer l'any 1857, el procés d'edificació va haver de trigar encara uns anys i va ser força pausat. El tercer i últim eix de creixement el promogueren els Cucurella amb la parcel·lació de terrenys al peu del Camí del Cementiri (actual carrer Mestre Lladós senar), iniciativa especulativa que s'estroncà amb l'arribada de la fil·loxera[23] del 1887, en un moment en què només s'havien edificat les cases que actualment duen els números 23, 25 i 27.

21. El Cafè d'en Batista s'esmenta per primer cop en el Compliment Pasqual de 1859, extret de l'APPH, Compliment Pasqual, reg.73, s.f.. Per entrar en detall sobre els locals d'oci i esbarjo hostaletencs al començament del segle XX, vegeu Jordi Planas Maresma i Francesc Valls Junyent: *Cacics i rabassaires*, Vic, Eumo Editorial/Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, 2011, p. 148.
22. APPH, Compliment Pasqual, reg.73, s.f.
23. En relació als estralls de la fil·loxera al poble, vegeu: Josep Montserrat Valls: *Els meus records*, Els Hostalets de Pierola, Ajuntament, 2006.

2.5. El final de l'expansió vitícola (1887-1965)

El gran auge vitícola que havia durat pràcticament una centúria i que havia propiciat un gran creixement econòmic i demogràfic al conjunt del país, i al terme de Pierola en particular, quedava tocat de mort amb l'arribada de la fil·loxera el 1887.[24] L'any 1897 el municipi de Pierola encara es trobava immergit en la profunda depressió econòmica i social que havia provocat la mort de la vinya a causa d'aquesta plaga.[25] Els Hostalets era un poble que havia crescut fins aquell moment en paral·lel a l'expansió del conreu de la vinya pel territori circumdant. La crisi de la fil·loxera va modificar, per tant, les bases del creixement demogràfic i urbanístic del poble.

Tot plegat farà que, com veiem en la Figura 4, en el darrer període iniciat el 1895 i sobretot a partir del canvi de segle, els factors que expliquen el creixement urbanístic siguin d'altres, tres en concret. En primer lloc, un dels que cal destacar fou el fenomen de l'estiueig que comportà la construcció de «torres» i xalets, la majoria d'estil modernista. Els més representatius foren la torre d'Enric Cucurella (1903) i la de la família Solanas (1910). O l'enjardinament dels terrenys adquirits per Oleguer Ponsa el 1912. En segon lloc, també l'arribada al poble de la indústria tingué el seu impacte urbanístic (fàbriques Gutenberg, Marcel·lí Palomas i Fló Ventura, totes dels anys vint). I, finalment, en tercer lloc, l'adequació d'espais per a ús públic i la construcció d'edificis i locals per a la sociabilitat i l'esbarjo de la comunitat també contribuïren decisivament a expandir i millorar urbanísticament el poble. En aquest sentit, cal destacar la inauguració de la Font i Safareig del Comú l'any 1903, la restauració de la façana de les cases consistorials i el rellotge públic el 1916, la construcció de les Escoles en 1913-1919, l'edificació del local de la Cooperativa Agrícola en 1919-1922, el Casal Català en 1924-1926, la Placeta el 1931 i la nova església Parroquial (iniciada el 1929; la nau s'acabà el 1933 i es culminà l'any 1952, amb la construcció del campanar i la col·locació de les campanes).[26]

El desplegament urbanístic del segle XX fins al 1960 serà més aviat moderat coincidint amb l'alentiment del creixement demogràfic. Els es-

24. Per veure l'impacte de la fil·loxera al terme vegeu Planas Maresma i Valls Junyent, *Cacics i rabassaires* ...., p. 20-24.
25. Vegeu Josep Iglésies Fort: *La crisi agrària de 1879/1900: la fil·loxera a Catalunya*. Barcelona, Edicions 62, 1968, p. 158, i més concretament sobre l'Anoia, Miquel Gutiérrez Poch: «La fil·loxera a l'Anoia (1878-1900). Contribució a l'estudi de la crisi agrària de finals del segle XIX a Catalunya», *Estudis. Temes sobre la comarca de l'Anoia*, núm. 1 (1985), p. 23-36.
26. Totes les informacions que apareixen en el paràgraf precedent procedeixen de la base de dades esmentada en la nota 15.

tralls de la fil·loxera havien fet minvar la població local més d'un 12 %. Si el 1887 s'havia estat a punt d'assolir el miler d'habitants (997 en concret), l'any 1897 se'n comptabilitzaven uns 888.[27] La davallada va venir de la mà d'unes fortes migracions cap a l'horta del Llobregat i cap a Barcelona. Va costar pràcticament un terç de segle poder assolir les cotes demogràfiques d'abans de la plaga. Durant els anys vint va assolir-se un nou màxim poblacional, de manera que el padró de 1930 comptabilitza 1155 habitants. Posteriorment, amb la Guerra Civil espanyola (1936-1939) va tornar a minvar la població fins a arribar a una xifra de 927 pobladors l'any 1960.[28]

Per ordre cronològic, el desenvolupament urbanístic en aquest període que va de finals del segle XIX fins als anys seixanta del segle XX s'hauria portat a terme a partir de la culminació del carrer Mestre Lladós (entre 1905 i 1919), l'obertura dels carrers Jacint Verdaguer (1904) i Pi i Margall (a partir de 1916) i la urbanització de l'entrada del poble amb l'obertura del carrer Eladi Conde a partir del 1929.[29]

L'arribada del conflicte bèl·lic dels anys trenta i la posterior postguerra causaren un daltabaix socioeconòmic tan important que aturaren completament l'activitat urbanística. Les úniques i destacables excepcions foren la construcció d'una important fàbrica tèxtil dedicada a la confecció de llençols (la d'en Marcel·lí Palomas de 1946) i la d'una destinada a l'elaboració de tovalloles (la d'en Barceló de 1949) i la construcció de dos xalets d'estiueig: la Torre Ferrón (1948) i la Torre dels Jardinets (1950). Calgué esperar fins a la dècada del 1960 per conèixer una nova reactivació econòmica i urbanística, amb una important onada de construccions de segones residències per a estiuejants, com ara cal Triquell, cal Xiqués, cal Mas, ca l'Herms, cal Roca, cal Salvador (vegeu l'esquema corresponent al període 1895-65 en la Figura 4). Amb aquesta nova onada de construccions de xalets d'estiueig dels anys seixanta tanquem el recorregut que, partint de la construcció d'aquell petit hostal de finals del segle XVI, ens ha dut fins a la culminació de l'actual nucli urbà modern dels Hostalets de Pierola.

3. LA CASA TIPUS DEL NUCLI DELS HOSTALETS DE PIEROLA

Tal com hem vist, els ritmes de creixement urbanístic dels Hostalets de Pierola van estar estretament lligats als de creixement demogràfic, que al seu torn responien a l'expansió vitícola. Les ocupacions de solars i edifica-

27. Vegeu PLANAS MARESMA i VALLS JUNYENT: *Cacics i rabassaires* ..., p. 20-24.
28. IGLÉSIES FORT: *Evolució demogràfica* ..., p. 21.
29. Segons la informació continguda en la base de dades esmentada en la nota 15.

cions es van fer al peu dels dos camins principals: el de Vilafranca a Montserrat i el d'Igualada a Martorell, que alhora eren els limitadors entre les quatre grans propietats hostaletenques. Aquest tipus de creixement, que es basa en la connexió directa amb la infraestructura existent, ha estat definit —tal com hem vist— com a creixement suburbà.[30]

La parcel·lació es feia perpendicular a aquests camins principals, en filera, on les construccions quedaven definides per les parets mitgeres laterals, les quals tenen una funció divisòria de les parcel·les i estructural de l'edifici. D'aquí ve que se les anomeni cases en filera o més popularment cases entre mitgeres.[31] D'aquesta manera, i tal com es desprèn de l'exposició que hem fet en l'apartat anterior del desplegament urbanístic dels nucli dels Hostalets de Pierola, s'establia una jerarquització de carrers en el sentit següent. Els camins principals passaven a ser els carrers principals —col·loquialment carrers «de davant»— mentre que els que sorgien de nou amb la parcel·lació, els secundaris, passaven a ser «carrers de darrere» o «carrers de les eixides».

Les parcel·les tenien unes dimensions d'uns 5 metres d'ample per 30-40 metres de llargada. Aquestes proporcions rectangulars clarament allargassades amb carrers per ambdós costats van donar lloc a una tripartició funcional dins la mateixa parcel·la: la casa, l'eixida i la pallissa (Figura 6). La casa i la pallissa es construïen al peu del carrer principal i secundari, respectivament, i deixaven un espai buit entremig, l'eixida (pati).

La mida de 5 metres d'ample definia una parcel·la «de casal» i generalment donaven lloc a una casa, però de vegades també hi havia parcel·les —i, per tant, cases— de 7,5 metres i de 10 metres, anomenades de «casal i mig» i de «dos casals», respectivament. En el cas concret que ens ocupa dels Hostalets de Pierola, en el període de més ràpid creixement urbanístic, que aniria de 1780 a 1895, de les 115 parcel·les ocupades i edificades, la immensa majoria, 104, corresponen a edificis de casal (90 %), i només 5 de casal i mig (4,5 %) i 6 de dos casals (5,5 %).

El present treball, fins ara, s'ha centrat bàsicament en la recerca de la definició de la casa vitícola,[32] atès que és la tipologia que conquereix el nucli dels Hostalets en el procés de consolidació i auge de la viticultura. La casa vitícola girava a l'entorn d'un element articulador que eren els baixos: un soterrani o semisoterrani on es situava el celler, que era el lloc per em-

30. Manuel de Solà-Morales i Rubió: *Las formas de crecimiento ...*
31. Antoni Paricio Casademunt: *Secrets d'un sistema constructiu: l'Eixample*, Barcelona, Edicions UPC, 2008.
32. Parlem aquí d'un subtipus dins els qual serien les anomenades cases de poble a Catalunya. Vegeu: Josep M. Sans [*et al.*]: *Cases de poble: evolució, arquitectura i restauració dels nuclis rurals.* Figueres, Brau, 2006, i vegeu també Marc-Aureli Vila: *La Casa rural a Catalunya: cases aïllades i cases de poble*, Barcelona, Edicions 62, 1980.

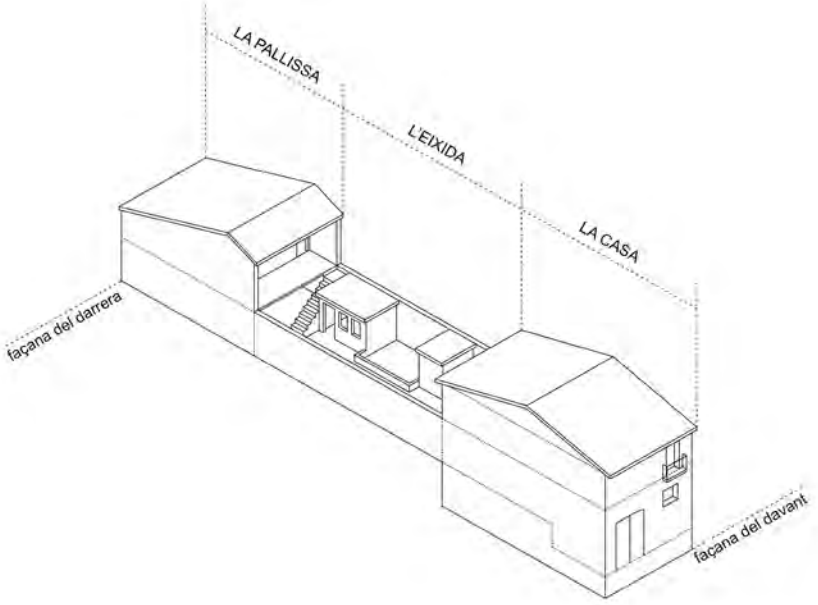

Figura 6. Axonometria de la casa tipus dels Hostalets de Pierola i fotografia aèria de 1959.

Font: l'axonometria correspon a una casa tipus dibuixada a partir de la informació recollida durant el treball de camp realitzat a l'estiu de 2010. La fotografia prové de l'AMHP, fons fotogràfic.

magatzemar la producció vitícola que realitzava cadascuna de les famílies residents en aquest nucli.

La casa pròpiament dita és la construcció que s'erigia a la banda del «carrer del davant» i ocupava tota l'amplada de la parcel·la. Era de planta rectangular d'uns 5 metres —corresponents a l'ample de la parcel·la— per 13-17 metres de llarg, és a dir, ocupava una superfície d'entre uns 75 i uns 85 m^2. Constava de quatre plantes i cadascuna responia a un ús molt diferent: la planta baixa i primera eren l'habitatge en si, destinades a un ús diürn i nocturn respectivament. Les altres dues restants estaven destinades a l'emmagatzematge: una eren les golfes, que se situaven en la planta superior, i l'altra el celler, que quedava per sota de la planta baixa (Figura 7).

El celler, entenem que era una part absolutament cabdal en l'edificació, no només per la seva funcionalitat dins l'edifici, sinó també perquè a partir de la seva situació en la parcel·la, determinada per les pròpies característiques topogràfiques, condicionava els nivells que ocuparien la resta de plantes. Tot i que posteriorment estudiarem el celler amb més deteniment, cal dir que definim la casa tipus com la que té el celler semisoterrat, perquè és el més prolífer al nucli dels Hostalets —57 sobre els 135 cellers, un 42 %— i va ser també dels tipus que més se'n van construir al llarg de tot el procés d'expansió vitícola.

El celler semisoterrat quedava situat a mig nivell de l'accés principal de la casa i s'hi accedia per mitjà d'una rampa amb pendent molt pronunciat, tot i que posteriorment en moltes de les cases es va anar transformant en escales.

La planta baixa (Figura 7) s'organitzava al voltant de la cuina i la llar de foc, que sovint eren un mateix espai i que quedava obert al passadís, el qual comunicava l'entrada principal de la casa amb el pati o eixida.[33] L'entrada era l'element que articulava el celler amb la resta de la casa, i per la posició que ocupava aquest últim, tal com es veu a la secció longitudinal, tenia més alçada que la resta d'espais de la casa.

La planta primera (Figura 7) també seguia una organització al voltant d'un passadís que donava entrada a les habitacions i les alcoves. [34] Pel fet de tractar-se de cases entre mitgeres, les úniques estances que disposaven de llum i ventilació natural eren aquelles que tenien façana, o bé al carrer principal, o bé a la pròpia eixida.

33. Les hores en què hom no treballava es passaven al voltant d'aquest espai, que en les cases no benestants era el més calent. Vegeu Joan J. Pujadas; Montserrat Soronellas; Gemma Casal; Bàrbara Garcia; Biel Noguera: *Cada casa és un món: família, economia i arquitectura a la Cerdanya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, 2007.
34. Sobre la l'espai i la jerarquització de les habitacions i alcoves, així com la de les famílies vegeu Llorenç Ferrer i Alòs: *Les Masies de Catalunya*. Manresa, Angle Editorial, 2003.

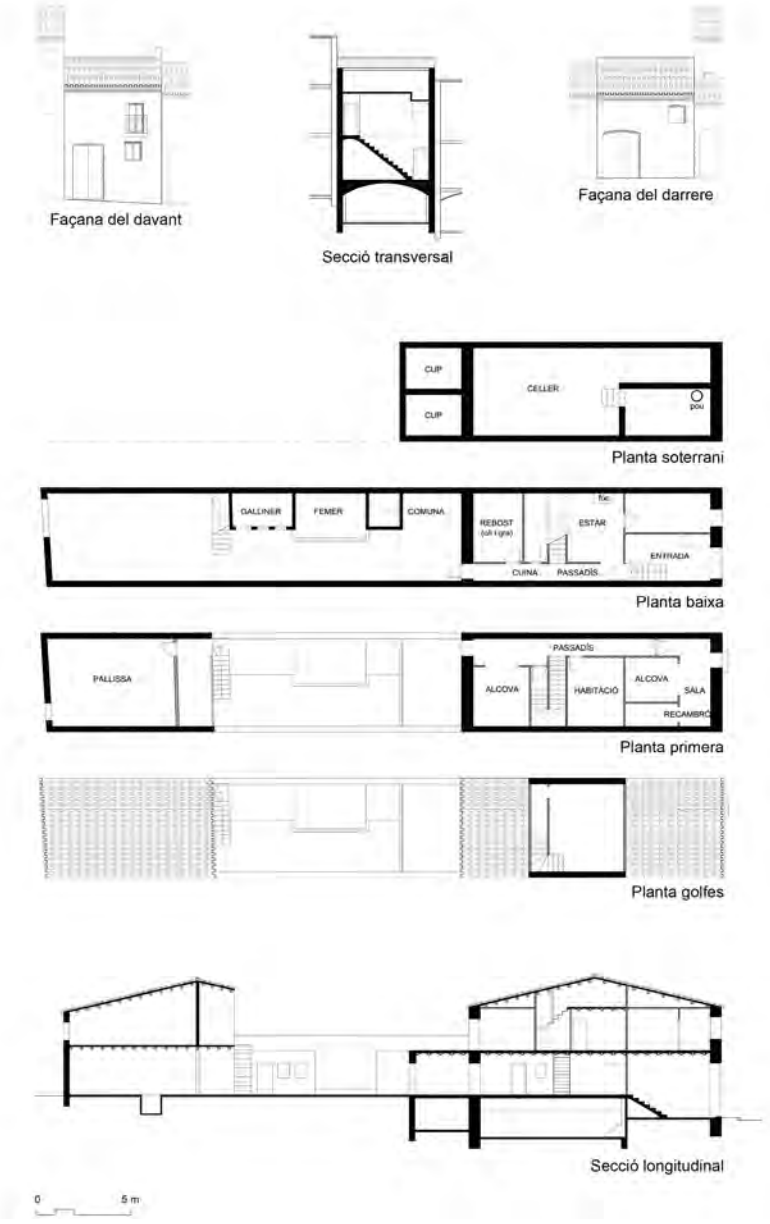

Figura 7. La casa tipus del nucli antic dels Hostalets de Pierola.

Font: Elaboració pròpia a partir de la informació recollida durant el treball de camp realitzat l'estiu de 2010.

Per sobre d'aquesta planta hi ha havia les golfes (Figura 7), que, a banda de tenir la funció de protegir la casa del fred i de la calor del sol, s'utilitzava per a guardar-hi aliments, com patates i fruits secs. Normalment també s'hi ubicava el salador, on es conservava la carn del porc que aquestes famílies solien engreixar i sacrificar per al consum propi.

La comunicació entre aquestes tres plantes es feia per mitjà d'una escala, que podia ser d'un a tres trams, i se situava perpendicularment a les parets mitgeres. La construcció de les escales es feia amb la tècnica de la volta catalana,[35] que normalment s'executaven amb volta d'aresta, però que en alguns casos també ho feien amb volta de petxina. Aquesta formalització constructiva és un dels trets diferenciadors de la posició socioeconòmica de la família que habitava cada casa.[36]

L'eixida era l'espai central de la parcel·la, la zona a l'aire lliure que es destinava a les activitats que requerien una ventilació constant. La majoria de les cases criaven diversos tipus d'animals, tant per al consum propi com per a la venda. El bestiar s'ubicava a l'eixida. És per aquest motiu que en aquesta zona s'hi trobaven espais com: la cort del porc, el galliner i els conillers, els quals consistien en edificacions petites que se situaven a la banda més assolellada de la parcel·la (hem de recordar que la parcel·lació no atenia a una orientació solar, sinó a una infraestructura primigènia de camins). Prop d'aquestes construccions hi solia haver el femer, on s'abocaven els fems i altres deixalles domèstiques, encara que de vegades també s'utilitzava com a comuna, si era el cas que la casa no en tenia, tot i que generalment aquesta també es trobava annexada en les petites construccions de l'eixida.

La pallissa era la construcció del darrere, que, com la casa, ocupava tota l'amplada de la parcel·la i també tenia una planta de proporcions rectangulars, però la seva superfície era gairebé la meitat, d'uns 36 m^2.
En general, es tractava d'una construcció molt senzilla i a dos nivells. La part inferior, a la qual s'accedia a través d'un únic portal de dimensions grans, solia contenir l'estable i un espai per a guardar el carro. La part superior es feia servir per emmagatzemar la palla o l'herba seca per alimentar el bestiar, així com també llenya. La connexió entre ambdós nivells era per mitjà d'una escala que tan podia ser de fusta i amb un pendent molt pronunciat, com una escala d'un sol tram perpendicular a les mitgeres.

35. Vegeu Àngel Truñó i Rusiñol: *Construcción de bóvedas tabicadas*, Madrid, Instituto Juan de Herrera, Escuela Técnica Superior de Arquitectura, 2004.
36. La bellesa formal de la volta d'aresta dóna un grau de notorietat en la construcció de l'escala. Vegeu Antoni Paricio Casademunt: *Secrets d'un sistema constructiu: l'Eixample*, Barcelona, Edicions UPC, 2008.

De totes maneres, tal com ja havíem apuntat més amunt, l'element articulador de la casa vitícola és el celler, el qual, en la casa tipus, hem definit com a celler semisoterrat amb un sol accés. Ara bé, als Hostalets de Pierola, essent un nucli amb una topografia no del tot plana i amb un procés de colonització vitícola força llarg en el temps, s'hi van construir cellers d'altres característiques, que donaren lloc a una àmplia tipologia.

Com hem anat veient, la majoria de cases estaven habitades per famílies que es dedicaven a la viticultura i, per tant, estaven proveïdes de celler. Per aquesta mateixa raó, les cases de les famílies que no tenien la viticultura com a font d'ingressos principal, com els fusters o ferrers, òbviament no en posseïen.[37]

Després d'un minuciós treball de camp que ens va portar a visitar un ampli repertori de cellers del poble, els hem distingit segons la seva situació dins la casa respecte al carrer principal i segons la quantitat d'accessos. Així, en la Figura 8, n'hem definit sis tipologies distribuïdes segons tres categories: els semisoterrats, els soterrats i els que estan a nivell.[38]

Els cellers semisoterrats amb un sol accés (del tipus 1 de la Figura 8) conformen la tipologia més extensa, 57 sobre els 135 cellers (més del 42 % del total).[39] La cronologia de construcció de les cases on els trobem abasta des dels inicis del procés de creixement urbanístic (1780) fins al final de l'expansió vitícola (1887). Es tracta de cellers que, com hem dit, queden situats a mig nivell de l'accés principal de la casa. La superfície d'aquests cellers és molt variable perquè va colonitzar parcel·les de característiques molt diferents, tot i que comparant-los amb la resta són dels de gran capacitat.

Per nombre, seguirien, en segon lloc, els que hem anomenat cellers semisoterrats amb dos accessos, 20 sobre 135 (un 15 %). La diferència del nombre d'accessos respon a les característiques topogràfiques de la parcel·la. Aquests cellers s'implantaren en parcel·les que tenen un desnivell pronunciat, al voltant del 15 %. Això fa que el celler pugui tenir un accés a l'eixida en comptes de quedar colgat en el terreny. Les cases que contenen aquest tipus de celler es van construir durant les tres últimes dècades del segle XIX.

En tercer lloc, tenim la tipologia de cellers soterrats amb dos accessos, que també són 20 sobre 135. Es tracta de cellers que queden totalment soterrats respecte a l'accés principal de la casa i, com en els anteriors, tenen

37. Aquest seria el cas, per exemple, de les finca de l'actual carrer Major 37 (cal Fuster Nou).
38. Aquesta situació encaixonada o enterrada en el terreny servia d'aïllament tèrmic i garantia gairebé la mateixa temperatura durant l'any, la qual cosa era idònia per a preservar el vi en bon estat.
39. Aquesta xifra correspon a la totalitat de cases que, o tenen celler o, segons fonts escrites orals, sabem que en algun moment en van tenir.

una sortida també a l'eixida. Les cases d'aquests cellers van ser construïdes en el període d'auge vitícola, 1820-1887.

Tal com podem veure a la Figura 8, dins de la categoria de cellers a nivell n'hem distingit dues tipologies. Per una banda, tenim els cellers a nivell amb un accés (tipus 4 de la Figura 8), que es van construir en els períodes que hem anomenat d'auge i final de l'expansió vitícola. Són, en contrapartida, els cellers de dimensions més grans, ja que bàsicament estan localitzats en una zona del poble on el parcel·lari és més llarg (final de l'actual carrer Major). Es tracta de cellers que malgrat que estiguin al mateix nivell que l'eixida no s'hi comuniquen directament. En total, estan representats per 13 casos (10 %). Com a conseqüència de la situació en planta baixa dels cellers, aquestes cases són de les que tenen més alçada. Dins d'aquesta categoria, l'altre tipus de cellers també estan a nivell respecte a l'entrada principal, però queden semisoterrats respecte a l'altre extrem de la casa (tipus 5 de la Figura 8). Aquests són només 6 sobre 135, de manera que no arriben al 4 % del total. Corresponen a les cases construïdes durant el període 1770-1828 en el primer tram de l'actual carrer «Que no passa», les quals, en el seu origen, tenien l'entrada principal en aquest carrer, però, tal com s'ha explicat anteriorment en l'apartat dedicat al creixement urbanístic del poble, aquell carrer va passar a ser secundari en el moment que es va decidir ubicar l'església al camí de l'Estela.[40]

Finalment, tenim els cellers més poc habituals, que no ocupen una planta sencera o gran part d'una planta sinó que queden comuna estança a l'interior de la casa. Es tracta de 19 cellers sobre 135 (14 %). Els hem vist en cases construïdes en els anys previs i posteriors a la fase de màxima expansió de la viticultura (abans, per tant, del final del segle XVIII, i després de la fil·loxera, entrat ja el segle XX). Podem suposar que és per aquest motiu estrictament cronològic que no tenen les característiques de la resta de cellers, sinó que eren espais que s'habilitaven com a celler, tot i que no necessàriament havia de ser aquesta la seva funció inicial. Exceptuant aquest darrer tipus de cellers, tots els altres tenien unes característiques espacials i constructives ben definides.

En primer lloc, cal assenyalar que els cellers ocupaven tota l'amplada de la parcel·la, igual com la casa, de la qual eren el basament. De la terra procedent del seu buidatge se'n feien les parets de càrrega, les quals es construïen mitjançant la tècnica de la tàpia.[41] Aquestes parets se situaven al

40. Vegeu *supra* l'apartat 2.4.
41. El sistema constructiu amb tàpia varia segons el territori (Mariana CORREIA; Vitor OLIVEIRA JORGE: *Terra: forma de construir: arquitectura, antropologia, arqueologia*, Porto, Congresos de construcciones en tierra, 2006).

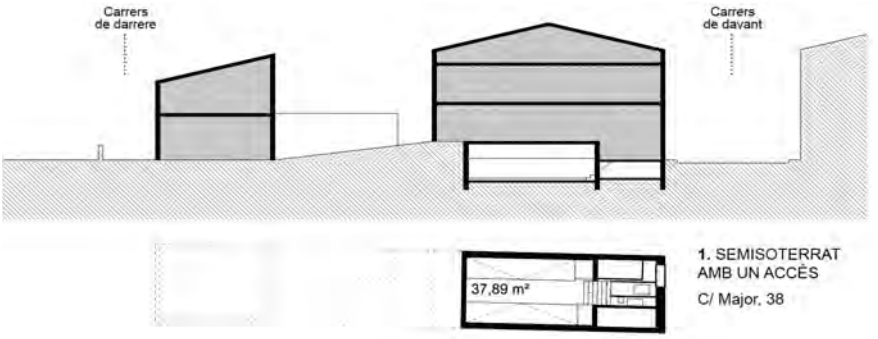

1. SEMISOTERRAT
AMB UN ACCÉS
C/ Major, 38

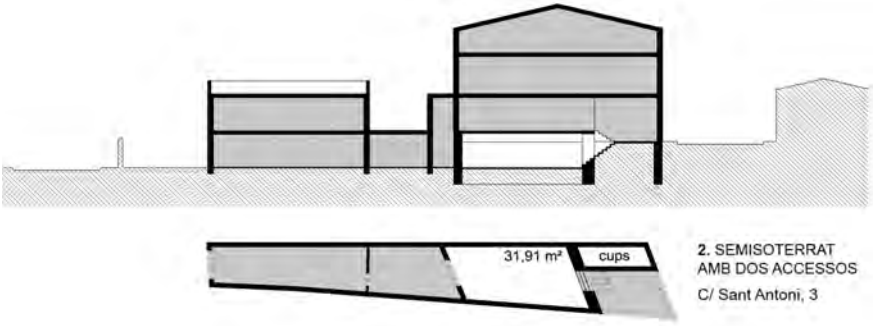

2. SEMISOTERRAT
AMB DOS ACCESSOS
C/ Sant Antoni, 3

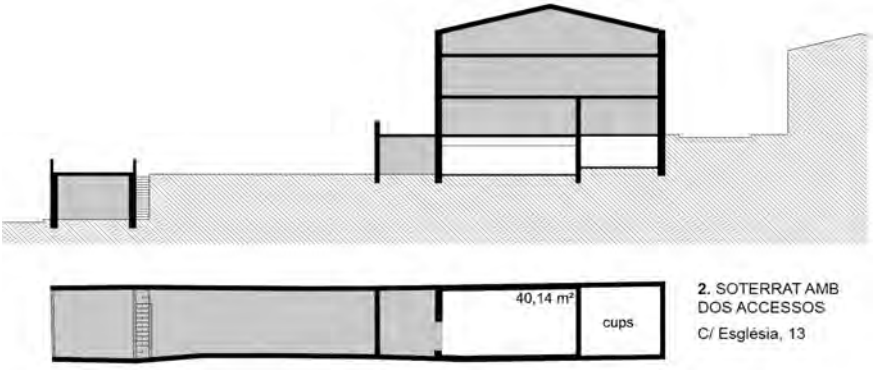

2. SOTERRAT AMB
DOS ACCESSOS
C/ Església, 13

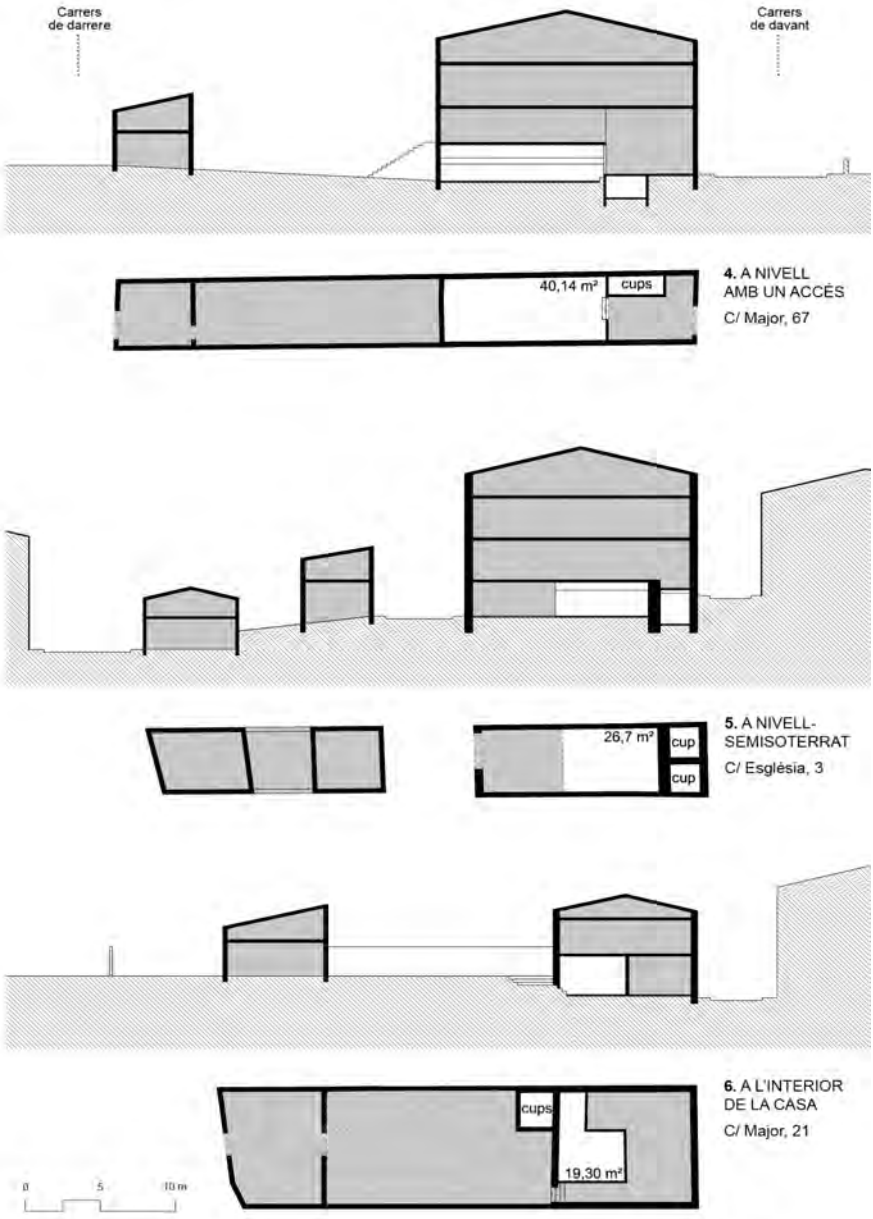

Figura 8. Seccions i plantes de les tipologies de cellers.

Font: Elaboració pròpia a partir de la informació recollida durant el treball de camp realitzat l'estiu de 2010.

límit de les parcel·les, de manera que quedaven al mig de cada propietat, per això se les anomena parets mitgeres.[42]

Els cellers estaven coberts amb volta ceràmica, mitjançant la tècnica de volta catalana,[43] que arrencava a uns dos metres del nivell del terra, on la paret ja era de tàpia. El primer tram de les parets laterals, i els mateixos fonaments, estaven constituïts amb còdols, pedres i albons barrejats amb morter de calç.[44] El nivell de circulació era de terra seca premsada, que produïa una secció plana en la part de centre, per on hom caminava, i dues seccions amb pendents als laterals, les quals, amb l'ajut d'uns posts de fusta facilitaven la col·locació de les botes de vi.

Tal com hem vist, la diversificació tipològica és àmplia, amb la qual cosa també ho era la quantitat de vi que podien emmagatzemar aquests cellers. A tall d'exemple, es diria que un celler del tipus semisoterrat, el més característic i freqüent de la cases hostaletenques construïdes durant els anys de la febre vitícola, podia encabir al voltant d'unes 12 bótes de vi de 8 cargues, és a dir, una quantitat que se situaria per sobre dels 100 hl. Podem estimar, per tant, que en conjunt, els edificis construïts entre finals del segle XVIII i finals del XIX devien tenir una capacitat global d'emmagatzematge d'uns 10.000 hectolitres de vi.[45]

4. CONCLUSIONS

En les planes precedents ens hem proposat estudiar la formació i el creixement del nucli dels Hostalets de Pierola. Els resultats del nostre estudi ens permeten assegurar que aquest poble pot ser considerat un nucli de colonització vitícola, atès que el seu creixement va produir-se en paral·lel a la plantació de vinyes en el territori circumdant.

42. Sobre el sistema de construcció i les «maneres de fer» parets mitgeres amb obra de fàbrica, vegeu Antoni PARICIO CASADEMUNT: *Secrets d'un sistema constructiu: l'Eixample*. Barcelona, Edicions UPC, 2008.
43. Als Hostalets, segons el dibuix de la volta se'n han distingit tres models: per arcs continus, per arcs a trencajunt, i d'espiga.
44. Joan BERGÓS: *Construcciones urbanas y rurales: composición de viviendas, alojamientos para animales y tiendas*, Barcelona, Bosch, 1952, i vegeu també Josep M. SANS [*et al.*]: *Cases de poble* ...
45. Roig i Armengol va estimar la producció del terme municipal de Pierola cap a 1890 en uns 18.000 hl. Cal tenir en compte el municipi de Pierola, a més dels Hostalets, comptava amb altres nuclis com Can Gras, Can Marcel, Cases Noves, Can Pujol o Can Fontimarch. R. ROIG ARMENGOL: *Memoria acompanyatoria al mapa regional vinícola de la provincia de Barcelona*, Barcelona, La Academia, 1890, p. 80.

El creixement per colonització vitícola podia esdevenir-se en dos casos, bé quan del no-res s'originava un nou nucli o bé quan el creixement completava i augmentava un nucli originari, com succeeix en el cas dels Hostalets. No es tracta d'un cas únic i singular. El mateix patró de creixement, o similars, van repetir-se en diversos nuclis propers de l'àrea del Penedès, i donaren origen a múltiples pobles i veïnats.

En el territori on havia de créixer el poble dels Hostalets hem pogut constatar l'existència d'un poblament de certa entitat a l'època medieval. Després de la reconquesta cristiana del segle X, aquesta àrea de rereguarda, travessada per dos camins amb una certa rellevància, va començar a poblar-se d'una densa xarxa de masos, i donà lloc, cap al final del segle XIII i començament del XIV, a un poblament dispers però força dens. Tal com s'ha exposat, arran de les pestes del segle XIV, aquest territori va patir un daltabaix demogràfic pràcticament del 70 % de la població.

S'ha destacat que dels masos supervivents a les grans epidèmies medievals, quatre estaven cridats a tenir un paper cabdal com a impulsors del procés de creixement urbà hostalenc. Durant el segle XVII, en els límits d'aquests quatre masos —mas Valls, mas Cucurella, mas Santjoan i mas Vidal— s'hi formà un modest nucli de població a redós d'un hostal documentat el 1595, es tracta dels Hostalets. Val a dir que fins a mitjan segle XVIII el nucli tingué una dimensió molt modesta, de no més d'una desena de cases.

Va ser a partir de mitjan segle XVIII que els Hostalets començà a experimentar un notable creixement, tant demogràfic com urbanístic, i fou l'inici d'una fase expansiva que culminà a les portes del segle XX.

Aquest canvi s'explica per l'activitat realitzada per les famílies pairals dels quatre masos esmentats. Al voltant de la cruïlla de camins primigènia, els propietaris d'aquells masos van parcel·lar part de les terres, i donaren lloc a petits solars que eren establerts als pagesos rabassaires que durien a terme l'esforçada tasca de la plantació de la vinya en el territori circumdant. En aquest estudi, s'ha pogut demostrar que la mà d'obra necessària per a la plantació de la vinya procedia dels fills cabalers de les quatre cases pairals i de les cases més antigues del poble. Tot plegat portà que una gran part de les terres de conreu més pròximes es convertissin en vinyes. Així, aquest conreu va arribar a cobrir fins al voltant del miler d'hectàrees del terme municipal de Pierola, cosa que representava pràcticament el 90 % de la superfície conreada.

Aquesta tasca titànica, empresa per les famílies pairals i pels pagesos rabassaires, culminà al final del segle XIX amb l'arribada de la fil·loxera. Com a conseqüència de la crisi derivada de la mort dels ceps per aquesta plaga, s'estroncà dràsticament el fenomen de creixement urbanístic que

havia arrencat al segle XVIII, el qual s'accelerà a partir dels anys de 1830. El resultat d'aquesta febre constructiva fou la creació d'un nou poble que res tenia a veure amb aquell raval sorgit els segles XVI i XVII. Les cases del «nou poble» es diferenciaven de les del «poble vell» en la seva composició i estructura arquitectònica.

El minuciós treball de camp que es va portar a terme durant l'estiu del 2010 ens ha permès definir la casa tipus a partir de la qual es va desenvolupar el nucli urbà associat a l'expansió vitícola. L'element articulador i segurament més característic d'aquestes edificacions entre mitgeres de 5 metres d'amplada era el celler. A partir de les dades recollides sobre el terreny, ha estat possible trobar-ne fins a sis tipologies. Així com les cases més antigues tenien cellers modestos per encabir una petita producció de vi per a l'autoconsum, les cases construïdes a partir dels anys trenta del segle XIX responien a un patró arquitectònic absolutament condicionat, pel fet que anaven destinades a albergar els protagonistes d'aquest procés, els pagesos rabassaires especialitzats en la producció massiva de vi. Però aquest protagonisme, la centralitat del celler en la construcció de les cases decauria de nou a partir de la crisi fil·loxèrica. D'aquesta manera les cases aixecades al començament del segle XX ja no comptaven amb cellers coberts amb volta que ocupaven tots els baixos de la casa, si no que, com en aquelles cases més antigues, es limitaven a deixar una petita estança a la planta baixa per complir les funcions de celler. La base econòmica del poble estava canviant, i si bé la vinya encara mantenia una gran preponderància, l'aparició de les primeres fàbriques i del fenomen de l'estiueig deixà sentir els seus efectes no sols en l'urbanisme i el paisatge urbà, sinó també en l'arquitectura de les cases destinades a vivenda.

En definitiva, amb aquest treball, hem volgut interrelacionar un seguit de fenòmens que, tot i ja ser coneguts, fins ara havien estat estudiats de manera aïllada. Hem volgut entendre com l'expansió vitícola, amb l'augment demogràfic que va fer possible, foren causa inevitable de l'aparició d'una nova modalitat de poblament de la qual el cas dels Hostalets de Pierola ens sembla força paradigmàtic. El creixement urbanístic d'aquest nucli de colonització vitivinícola i l'aparició d'un tipus de casa singular molt condicionada per les necessitats derivades de la viticulturasón fenòmens que s'entrellacen l'un amb l'altre i, per tant, cal estudiar-los i comprendre'ls de manera conjunta.